

ƏFLATUN BAXŞƏLİYEV
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
H. Cavid prospekti
ehmedova_1984@dk.ru

ÖZBƏK ƏDƏBİYYATINDA SƏMƏD VURĞUNUN BƏDİİ OBRAZI

Xülasə

Məqalədə tədqiqatçı Səməd Vurğun ümumtürk poeziyasında yaranan bədii obrazı probleminə toxunur. Müəllif Səməd Vurğunun bədii obrazını yaratmış adlı özbək şairlərinin – Qafur Qulamın, Zülfüyyənin, Şöhrətin və başqalarının adını çəkir. Görkəmli Azərbaycan şairinə həsr edilmiş şeirlərin üzərində dayanır. Müəllif bu poetik nümunələri dərin analizdən keçirir. Əsərlərdən müəyyən parçaları misal çəkərək, müəllif özbək şairlərini Səməd Vurğunla mənəvi yaxınlığını göstərir. Ədəbi ictimaiyyətin diqqətindən kənarda qalan bir sıra şeir nümunələrini tədqiq edir. Ədəbiyyatşünas alim daha çox bu məsələnin elmi tərəfini işıqlandırır. Eyni zamanda mövzunun bədii-estetik məğzini də, üzə çıxarır. Bu şeirlərdə Vurğunun ədəbi-bədii təsirinin gücündən söz açılır. Beləliklə, Səməd Vurğunun özbək ədəbiyyatında bədii obrazı problemi ədəbi əlaqələr səviyyəsində elmi izahını tapmış olur.

Azərbaycan və Özbək ədəbi əlaqələr sistemində bu problem zəngin ştrixlərlə təsvir olunmuşdur. Eyni zamanda məqalədə göstərilir ki, özbək şairlərinin yaradıcılığında S.Vurğun obrazı bədii qəhrəman səviyyəsinə yüksəlmişdir. Həmçinin bu problemin fonunda təkcə şairin sənətkarlığı deyil, eləcə də, bədii ideya mündəricəsi açıqlanır.

Məqalədə S.Vurğunun bədii obrazının yaradılması sahəsində dərin elmi-nəzəri təhlillər öz əksini tapır. Beləliklə də, bu problemin təhlilində elmi-nəzəri yanaşmalar məqalədə nəzər diqqəti daha çox cəlb etməkdədir.

Açar sözlər: Türk xalqları, poeziya, bədii, obraz, ədəbiyyat

Görkəmli Azərbaycan şairi Səməd Vurğun həm də bir sıra şeir və poemaların, oçerk və xatirə ədəbiyyatının bədii obyektinə çevrilmişdir. Bu eyni zamanda şairə olan böyük sevgi və ehtiramı bədii ifadəsidir. Onun ürək dostları olan müasirləri şairə gözəl poetik nümunələr həsr etmişlər. Əlbəttə, sənətkarın obrazını yaradan şairlər az olmamışdır. Bütün dünya poeziyasının azman söz sərrafları sənətkara bir sıra əsərlər həsr etmişlər. Rus xalqının görkəmli qələm sahiblərindən sayılan A.Fadayev, N.Tixnov, M.Şoloxov, P.Antoqolski, J.Libedinski, K.Siminov, J.Dolmatovski, Ukrayna şair və yazıçılarından – M. Bajan, M.Rilski, D.Belous, M.Naqnibeda, J.Kirilyuk, Belarus şairləri – J.Kolas, P.Brofka, Özbək şairi Q.Qulam, Qazax yazıçısı M.Auezov, Gürcü şairləri – G.Zionidze, K.Kaladze, Litva yazıçıları – A.Venslova, A.Jukasiskas, P.Sivilka, Latış şairləri – Y.Sudrabkalı, M.Tursunzadə, Türkmən yazıçısı B.Kerabayev, Qırğız şairi A.Tokonbayev, Eston yazıçısı Y.Smul, Avar şairi R.Həmzətov, Tatar yazıçısı Ə.Minski, Abxaz şairi G.Qulian və digərləri.

Bu poetik nümunələr oxucuların gözündə Azərbaycan şairini bir daha yüksəklərə qaldırır, bu böyük insanı bir şəxsiyyət kimi onlara daha yaxından tanıdır. Xalq şairi Səməd Vurğun şeir və poemalarda bir bədii obraz kimi çox canlı şəkildə təsvir olunur. Sənət və poeziya dünyasında küllü çalan bir qəhrəman kimi onun bədii obrazı sözlə böyük sərraflıqla yaradılmışdır. Sanki bu şeirlər arasından Səməd Vurğun boylanaraq bir bədii, poetik qəhrəman kimi oxucuları ilə söhbət edir, dərdləşir, öz fikri və arzularını onlarla bölüşür.

Türk xalqları ədəbi simalarının Səməd Vurğun haqqında yazdıqları poeziya nümunələri isə daha ölməz və daha əbədidir. Bu poetik nümunələr daha geniş miqyasda tədqiq və təqdir olunmalı, araşdırılmağa ehtiyac doğuran bir ədəbi proses kimi zəruridir.

Özbək ədəbiyyatşünası Kamil Yaşen “Dostluq duyğuları” məqaləsində bu dostluğun, doğmalığın, yaxınlığın rəhmi kimi, parlaq ifadəsinin canlı təsvirini vermişdir. O həmçinin Səməd Vurğunun öz bədii yaradıcılığının yeni mövzular və surətlərlə zənginləşdirilməsindən urək dolusu söz açır. O qeyd edirdi ki: “Səmədi 30 il bundan əvvəl görmüşəm. O vaxtdan çoxlu sular axıb, bu müddətdə ölkəmizdə, bütün planetdə böyük dəyişikliklər baş verib. Ədəbiyyatda yeni nəsil yetişib. Mədəni həyatımızın başqa sahələrində də yeniliklər az deyil. Deyirlər ki, illər gördüklərini və yaşadıklarını yaddaşından silir. Bu fikirlə razılaşa bilmərəm. Qəlbin dərinliklərinə hopmuş nə varsa unudulmur, silinmir. İnsan nəfəs aldıqca yaşayır. Səməd...o, özbək ədəbiyyatının dostu idi. Bizim xalqa hörmət edər onu yüksək qiymətləndirərdi. Respublikamızda baş verən hadisələrdən həmişə xəbər tutar, qələm dostlarının yaradıcılığını izləyər, xoşuna gələn əsərlərə biganə qalmaz, həyatla ayaqlaşmayan yazılara qarşı isə çox ciddi və tələbkər mövqe tutardı. Ədəbi fəallığı, vətəndaşlığı ilə seçilən Səməd qayğıkeş, sənətkar, ağıllı, tərbiyəçi, gözəl insanlıq nümunəsi idi. Vurğun milli mədəniyyətlərin yaxınlaşmasına və zənginləşməsinə böyük diqqət yetirirdi. Onun Azərbaycan-Özbəkistan ədəbi əlaqələrinin inkişafındakı xidmətləri buna parlaq misal ola bilər”. (1,4-5)

Kamil Yaşen bu iki xalq arasındakı dostluq köklərinin çox-çox gedib qədimlərə çıxmasını qeyd edir. Müəllif göstərir ki, onları böyük məsafələr ayırsa da bədii söz sənətinin söz yaxınlığı birləşdirir. Ədəbiyyatşünas məqaləsində eyni zamanda göstərirdi ki, xeyirxahlığı, qəhrəmanlığı vəsf edən, satqınlığı qana, hərisliyi damğalayan folklor nümunələrimiz Azərbaycanda da yayılıb rəğbətlə qarşılanıb. Özbəkistan baxışları və Azərbaycan aşığıları işıqlı həyat arzularından söz açır.

Təxmini hesablamalara görə Səməd Vurğuna minə qədər irili-xırdalı sənət əsərləri həsr olunmuşdur ki, bunların bir qismi də Türk xalqları ədəbiyyatının yazarlarının yaratdığı sənət əsərlərindən ibarətdir.

Bunlardan Q.Qulamın, Zülfüyyənin, Şöhrətin, Q.Quliyevin, M.Auezovun, B.Kerbabayevin, A.Tokonbayevin, Ə.Minskinin, İ.Nuriyevin, R.Rskulovun, S.Rusiyevin, Q.Seyitliyevin və daha başqalarının adını çəkmək olar. Şairə olan istək və sevginin nəticəsi idi ki, özbək yazarları S.Vurğuna şeir və poemalar həsr etmişdir. Bu baxımdan özbək şairi Q.Qulamın Azərbaycan şairinin anadan olmasının 50 illik yubileyi münasibəti ilə yazdığı “Qardaşım S.Vurğuna” şeirini nümunə göstərmək olar. Bu şeir 1956-cı ildə may ayının 12-də “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində dərc olunmuşdur. Şeiri azərbaycan dilinə ilk dəfə Z.Xəlil tərcümə etmişdir. Sonralar bu şeir “Özbək ədəbiyyatı antologiyası”nda verilmişdir. 1979-cu ildə Q.Qulamın “Ömrün baharında”, X.Rza Ulutürkün “Turan çələngi”, “Nəğməli Özbəkistan” almanaxlarında X.Rzanın tərcüməsində dərc olunmuşdur. Q.Qulam S.Vurğunun bədii obrazını parlaq bədii boyalarla oxucularına təqdim edir:

Sən xalqını ucaltmış,
Xalq da səni – Səmədi.
Əsl şair sənəti,
Yurdun hünər sənəti.
Yazdığın şeirlərin,
Dağ kimidir siqləti.
Tükənməyən sərvəti,
Soyumaz hərarəti.
Burnumun ucu göynər,

Yada düşəndə dostlar.
Səməd Vurğun adını,
Çəkəram qürur ilə.
Özbəkistan göyləri,
Mənim qəlbim tək dolar. (2-1)

Müəllif bu şeirində xalq və onun sənətkarları məsələsinə assosativ tərzdə yanaşır. Onun poetik misralarını xalqın hünər sənəti hesab edir. O, bu şeirləri xalqın tükənməz sərvəti bilərək, bu poetik nümunələrin dağ siqlətindən söz açır. Müəllif öz şair dostundan ötrü burnunun ucu göynədiyini, S.Vurğunun poeziya dünyasının soyumayan hərarəti, mənəvi qüruru adlandırır. Q.Qulamın bu iki xalq arasındakı ədəbi münasibətlərinin çiçəklənməsinin təsvir və tərənnüm edilən “Bir-birinə şagird, bir birinə ustad” şeiri daha maraqlı olmaqla bərabər, həm də dillər əzbərinə çevrilmişdir:

Şagirdlər qəlb evinin,
Parlayan çırağıdır.
Ustadı ötən şagird,
Ustadın bayrağıdır.
Mərifət insana xas,
Könül göz bulağıdır.
Yurdu sevənlər üçün,
Yurd bir çiçək bağıdır.
Yurdu sevən bu bağda
Olar Şirin ya Fərhad,
Biri-birinə şagird,
Biri-birinə ustad.
Füzulinin rubabı
Milyon canda yerləşir,
Bulaq başı ustadı,
Şair-ata Əlişir.

Şagird-ustad anlamı bu poetik misraların simvolik daşıyıcısına çevrilir. Özbək şairi bu poetik lövhələrdə simvolik obrazlar sistemini yaratmaqla bərabər, ustad şair anlayışında Vurğunu bir ustad simasında görür. Onu özündən ucada tutur. Həmçinin bu şeirdə poetik misralar kontekstində daha bir məna yaşanır. Belə ki, Səməd Vurğun klassik ustad şairlərə bir şagird olsa da, şagird olmasıyla belə o, bu ustadların qəlbini çırağıdır, ustadından irəli getdiyi üçün, ustadın bayrağıdır - deyir. Q.Qulam onu da təsvir edir ki, yurdunu sevdiyi üçün, onun şeiriyyəti bir çiçək bağını xatırladır. O, həm də şeir dünyasının Fərhadıdır. Müəllif Füzuli və Nəvai kimi klassikləri yada salaraq, Səməd Vurğunu da bu poeziya çeşməsinin başında əyləşdiyini fəxrətlə qeyd edir. Sonra isə müəllif ötən əsrləri ekskursiya edərək, böyük klassikləri yada salır. Müquminin ilk müəllimi kimi Seyid Əzim Şirvanini xatırlayır. Onların hər ikisini poeziya dünyasında uçan qoşa qartala bənzədir. Həmçinin özü ilə Vurğunu bir ana döşündən süd əmən əkilərə bənzədərək ruhunu dilə gətirir:

Müquminin gülüşü,
Zülmətləri qəhr edir.
Onun ilk müəllimi
Seyid Əzim Şirvanidir.

Üfüqdə qoşa qartal,
Qoşa uç, evin abad!
Biri-birinə şagird,
Biri-birinə ustad.
Bakının günəşidir,
Sanki otağımdakı,
Yalnız otağımı yox,
Ürəyimi, beynimi,
İşıqlandırırdı Bakı.
Mənim könlüm bu nuru,
Daim bəslər, əzizlər.
Eyni ana döşündən
Süd əmən bu əkilər.
Biri-birinə şagird,
Biri-birinə ustad.

Özbək şairi Şöhrətin də “Səməd Vurğuna” şeiri özünün səmimi hissləri, o azərbaycan şeirinə yüksək məhəbbəti ilə zəngin bir sənət nümunəsidir:

Səməd Vurğun coşub daşırdı,
Yeni həyat quranlara şeir qoşudu.
Kürsülərə sığışmırdı coşqun ilhamı,
Öz elinə, öz yurduna vurğun ilhamı.

Müəllifin poetik sistemində cilalanan misralarda Azərbaycan şairinə onun ehtiram və minnətdarlığı duyulur. Ondən şeirin bir çox sirlərini mənimsəməsi poetik bir ruhda həmin şeirdə daha qabarıq verilir.

Şöhrətin “Səməd Vurğuna” şeiri özünün yüksək bədiiliyinə, daha qaynar hiss və duyğuların təsiri ilə yazıldığına görə maraqlı və oxunaqlıdır. Burada təbiilik və səmimiyyət xüsusi olaraq şeirin mündəricəsinə, keyfiyyətinə, fikir dərinliyinə xidmət edir. Şeirin bədii dəyərini artırır:

Dindi məhəbbətlə qəlbinin simi,
Ucaldı göylərə müqəddəs adın.
Övlada intizar bir ana kimi,
Məhrini vətənə, elə bağladı. (3-1)

Burada şairə, onun poeziyasına məhəbbət şeirdən xüsusi bir qırmızı xətlə keçir. Bu şeirdə eləcə də şairin namuslu, məğrur və bu nəcib hisslərə görə də bəxtiyar olduğunu müəllif qeyd edir. Şeirdə həmçinin şair təbiətini tufana bənzədilərək, onun xarakter və xislətindəki müsbət keyfiyyətlər göstərilir və şairin bədii portreti belə fərdi cizgilərlə canlandırılır:

Yaşadı namusla məğrur, bəxtiyar,
Nagahan tufandı sənin varlığın.
Adına and içir böyük bir diyar,
Eli sevmək idi bəxtiyarlığın.

Sonra isə şeirdəki bu hiss və duyğular kədərli notlarla əvəz edilir. Şair Şöhrət Səməd Vurğunun vəfatı ilə bağlı səhnələri göz önündə canlandırır. Səməd Vurğunun poeziya

kəhkəşanında ulduzlardan biri kimi söndüyünü göstərir. Sonra isə şair etiraf edir ki, mən səhv etdim. Çünki Vurğun ölməmiş, gözlərdən qəlblərə köçmüşdür, əbədiyyətə, ölməzliyə qovuşmuşdur:

Ölüm nə tez gəldi məzarın üstə,
Qara haşiyəli vətən bayrağı.
Gömüldü torpağa bir arzu istək
Söndü üfüqlərdə ulduz sayacağı.

Yox, yox ölməmişən səhv elədim mən,
Geymişən əyninə nur biçimli don.
Ürəklər zövq alır şeiriyyətindən,
Gözlərdən qəlblərə köçmüşən Vurğun.

Şeirdə əbədiyyətə qovuşan şairin vətənə, xalqa, insanlığa bağlılığından söz açılır. Nərmurad Nəzrullayevin poetik qəhrəmanları, Azərbaycan xalqının tarixi şəxsiyyətləridir. O, öz şeirlərində Nəvainin, Nəsiminin, Füzulinin, Vurğunun poetik obrazlarını ustalıqla yarada bilmişdir:

Nəğmələr qoşaraq doğma elinə,
Mehriban qoynunda Vurğun yaşayır.
Sənin çiçəyinə, sənin gülünə,
Sənin torpağında Vurğun yaşayır.

Feyzi Şahismayıl “Laləzar diyar” şeirində Azərbaycanın təbiətini böyük vurğunluqla vəsf edərək, onu doğma yurdu Özbəkistan qədər yüksək məhəbbətlə sevdini bildirsə də, Azərbaycanın sənətkar övladlarını da yaddan çıxarmır. Vurğun obrazını şair xüsusi olaraq bu şeirdə qabardır, onun bədii obrazını çılğın notlarla şeirdə təsvir və tərənnüm edir:

Nizami Nəvainin məhəbbətinin,
Bir cüt aynasıdır hər iki “Xəmsə”.
Qafur, Səməd Vurğun sədaqətinin,
Tərifı sığmayır bəyana, bəhsə. (6-792)

Artıq 40-50-ci illərdə Vurğun obrazı Özbək sənətkarlarını qəlbində Səməd Vurğuna olan sevgi məşəli alovlanır, ona olan bu istək özbək şairlərinin qələmində xüsusi bir mənə çalarları kəsb edir. Şairin bədii tərənnümü bu şeirdə xüsusi bir yer alır. Bu müəlliflərin bəziləri onu poeziya günəşi adlandırır, öz yazdıqları şeirlərin söz və kəlmələrini torpağa səpilən toxuma bənzədirlər. Məhz bu günəşin hərarəti ilə bu toxumların cücərdiyini qeyd edirlər.

Gümənniyaz Cabbarlı “Bakı səfəri” adlı altı misralı şeirində yenə də Səməd Vurğunla Qafur Qulamın mənəvi qardaşlığından və dostluğundan poetik dillə söz açılır, Səməd Vurğunu nəhəng bir söz sərrafı kimi qiymətləndirir:

Qafur Qulam ilə qardaş kimidi,
Bu sənət nəhəngi, o söz mahiri.
Elə ki, dil açıb danışardılar,
Sapa düzülərdi söz cəvahiri.
Kəlamları müdrik, söhbətləri xoş,
Turan dünyasının iki şairi. (4-96)

Özbək şairlərindən Abdulla Aripovun, Həmid Alimcanın, Erkin Vahidovun yaradıcılığında da Səməd Vurğun mövzusu qırmızı xəttlə keçir. Onların yaradıcılığında Səməd Vurğunun poetik təsiri açıq-aydın duyulmaqdadır. Bu şairlərin bədii irsində Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirinin təsiri daha böyükdür. Abdulla Aripovun yazdığı poetik nümunə daha qərribə və maraqlıdır. Belə ki, şeiri təşkil edən beytlərin bir misrası Özbəkistana, digər misrası isə Azərbaycana həsr edilir. Bu, eyni zamanda hər iki xalqın qardaşlığına, vahid bir ailədə eyni adət-ənənələrə, etnoqrafiyaya malik olmalarına bir işarədir. Bu şeir iki xalq arasındakı mənəvi qardaşlığın həzin təranəsidir:

Nizami balından halva bişirdi,
Nəvai türk şeiri tutdu cahanı.
Özbək bircə ləhzə əldən verdimi,
Füzuli əlindən çıxan divanı.
Daşkəndin Vurğuna can qurban eylər,
Bakı əsirgərmi Qafurdan canı.

Abdulla Aripov öz publisitik yazılarının birində qeyd edirdi ki, Səməd Vurğun özbək oxucularına Qafur Qulam qədər əzizdir, müqəddəsdir.

Turab Tölənin “Dilimdəsən hər bir zaman” şeirində Vurğunun təsiri daha aydın hiss edilməkdədir. Turab Tölən bu şeirində ustad Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirindən:

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimdən.

Misralarını öz şeiri üçün epigraf seçmişdir:

Çox dolandım bu dünyanı,
Ellər gördüm ulduz sanı.
Seyr etdikcə kəkəşanı,
Yeri, göyü, asımanı,
Çulğalayan nursan inan,
Azərbaycan, Azərbaycan.

Üzümüdə qapın açıq,
Nəğmələrin saçaq-saçaq
Sənə vurğun olan nə çox,
Məndə vurğun, mən də aşiq,
Dilimdəsən hər bir zaman,
Azərbaycan, Azərbaycan. (7-1)

Səməd Vurğunun 50 illik yubileyi münasibəti ilə Özbək şairləri Zülfüyyə xanım, Q.Qulam, Aybək Bakıya gəlmiş, bu yubileyin fəxri iştirakçıları olmuşlar. Səməd Vurğuna həsr etdikləri şeirləri o günlərdə mətbuat səhifələrində dərc etdirmişlər. Şairin ev muzeyinin açılışı ilə bağlı Özbək şairəsi ona “Bir dənə papiros” adlı şeirini qələmə alır. Şairəni külcabıda qalmış yarımçıq papiros çox mütəəssir edir, o, təsirlənərək bu şeiri qələmə alır:

Qəlbində intizar, gözündə maraq,
Onunla öpüşüb ömrün sonunda.
Papirosda olan etibara bax,
Yarımçıq qalıbdı ömrü onun da.

Yarımçıq papiros gör nələr deyir,
Təkcə od sönməyib onun qorunda.
Ey sözün xaqanı, sərrafı şair,
Neçə nəğmə sönüb dodaqlarında.

Səkkiz bənddən ibarət olan bu şeirin digər bəndləri də daha oxunaqlı və emosionaldır, təsirlidir.

Özbək xalqı arasında daha məşhur olan, daha geniş yayılan Qafur Qulamın “Qardaşım Səməd Vurğuna” şeiridir:

Ən yaxın dostlarımı,
Bircə-bircə anarkən.
Səməd Vurğun adını,
Çəkərəm qürur ilə.

Özbəkistan göyləri
Mənim qəlbim tək dolar,
Azərbaycandan gələn,
Sevinc ilə, nur ilə.

Əlbəttə, bu nur, şübhəsiz ki, şairin fikrincə Səməd Vurğun poeziyasının ziyası və hərarətidir. Qafur Qulam Azərbaycan şairini körpənin əvvəlinci sözü kimi dəyərləndirir:

Gözəllərin gözündə,
Atəş kimi, köz kimi.
Körpələrin dilində
Əvvəlinci söz kimi.

Ellərin çörəyində,
Pak-pakizə duz kimi.
Sən xalqını ucaltmış,
Xalq da səni, - Səməd.

Və yaxud başqa bir misal:

Sən Qafqaz ətəyində,
Mən Ceyhun sahilində.
Nuşirəvan qəbri tək,
Gedərdik bir gün bada.

Əlinin istisini,
Duymasaydım əlimdə.
Dostluğumuz, əzmimiz,
Olmasaydı dünyada.

Vətənimiz, xalqımız,
Dövlətimiz, möhrümüz.
Min-min illər olacaq
Öz yerində bərqərar.

Bu misralar Özbək şairinin Səməd Vurğuna, əlbəttə, sevgi dolu poetik müraciətidir. Bu mübarək ənənə XX əsrin II yarısında da Özbək sənətkarları tərəfindən bu günümüzdə qədər davam və inkişaf edir. Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin görkəmli tədqiqatçısı Almaz Ülvi yazır: “XX əsrin 40-50-ci illərindən sonra ədəbiyyata gələn hər bir Özbək şair və yazıçılarının qəlbində Səməd Vurğun nurundan öz oxucusuna bir zərrə pay çatdırır. Qəlbədən doğan sevgini günəşə bənzətdikləri Səməd adına ərməğan edirlər. Bu etiraf, bu məhəbbət əslində ustad bildikləri XX əsr şeirimizin ən parlaq ulduzu sayılan Səməd Vurğundan sanki uğurlu yol, “xeyir-dua” diləkləri olmalarına işarədir” (5-10)

Əlbəttə, bu da etiraf olunmalıdır ki, Cığatay-Özbək poeziyasının baş mövzusu əsrlər boyu Azərbaycan və o xalqın sənətkarları olmuşdur. Azərbaycan türkcəsində də özbəkistan mövzusu və klassik, çağdaş şairləri əsas yerlərdən biri təşkil etmişdir. Səməd Vurğun obrazı isə özbək poeziyasının XX əsrin zaman kəsiyində yaranan ən parlaq bir sənətkar obrazıdır. Bu obraza müraciət XX əsr özbək şeirində bir mühüm ənənəyə çevrilməsinə baxmayaraq, hər bir özbək sənətkarları tərəfindən yeni biçim də, orijinal cizgilərlə qələmə alınmış, şairin həyatının ayrı-ayrı mühüm məqamları bədii şəkildə canlandırılmışdır. Ya da onun təsirindən çıxıb bilməyərək Səməd Vurğun ruhunda gözəl sənət inciləri yaratmışlar. Bu da Özbək xalqının Azərbaycan sənətkarına əbədi sevginin rəhnidir.

XX əsrin 70-ci illər Özbək poeziyasının görkəmli ədəbi simalarından bir də Rənz Babacan olmuşdur. O bu illər ərzində öz yaradıcılığı ilə özbək bədii fikrini yüksək bir inkişaf mərhələsinə qaldırmışdır. Onun yaradıcılığı bu illərdə Özbək poeziyasının poetik manifesti olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, o, 1973-ci illər SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür. Rənz Babacan Səməd Vurğuna böyük hörmət və ehtiramı olan şairlərdən biridir. O Səməd Vurğun poeziyası, onun sehirli yaradıcılığı ilə mənim tanışlığım gənclik illərindən başlayır. “Vaqif” dramından əzbərlədiyim monoloq aradan illər keçsə də, yaddaş o yaddaş olmasa da indi də xatirimdədir. Bu böyük şairin sirli, əfsunlu misraları elə poetik axıcılıqla ürəyə dolur ki, heyrlənməyə bilmirsən. Nə qədər yaxın olsa da, başqa ədəbiyyatla bağlı ümumiləşmiş fikir demək adamdan məsuliyyət və cəsarət istəyir. Mənə elə gəlir ki, Vurğun klassik ədəbiyyatla, folkloru birləşdirmiş ən böyük Azərbaycan şairidir və onun xalqın ürəyində kök salmış məhəbbətini də bununla izah etmək lazımdır.

Onun Özbəkistanda dəfələrlə kitabı nəşr olunub. Hətta bəstəkarlarımız böyük şairin sözlərinə mahnı bəstələyiblər. Səməd Vurğun hər şeydən əvvəl milli şair idi. Yəni əsrlərin arxasından gələn poetik ənənələrə arxalanırdı. Xalqın arzu və istəklərini tərənnüm edirdi. Məlum həqiqətdir ki, belə millilik həm də beynəlmiləl şair olmaq deməkdir. O cür sənətkarlar bir xalqa məxsus olmur. Məncə, böyüklüyü şərtləndirən əsas xüsusiyyət budur. Azərbaycan ədəbiyyatı, Azərbaycan xalqı mənim üçün həmişə doğmadır və doğma da olacaq.

Onun poetik yaradıcılığında Azərbaycanın xalq şairi Səməd Vurğunun poetik təsiri çox güclü şəkildə duyulmaqdadır. Rənz Babacanın istər ayrı-ayrı şeirlərində, istərsə də “Dirilik suyu” adlı poemasında bu təsir açıq-aydın bir şəkildə duyulmaqdadır. Belə ki, Rənz Babacanın bir sıra şeirlərində Səməd Vurğunun şeirlərinin bəndlərində misraların təkrar işlənməsi prinsipi – yəni misra təkrirlərindən istifadə etməsi qaydaları Rənz Babacanda nəzərə çarpır. Eləcə də Rənz Babacanın qələmə almış olduğu “Dirilik suyu” poemasında Səməd Vurğunun “Muğam” poemasının təsiri göz qabağındadır. Bu poemalar ideya və məzmun mündəricəsi baxımından biri-birinə çox yaxın və oxşar poemalardır. Çox güman ki, Rənz Babacan öz ana dilində Ərrəşid Rəzzaqın tərcüməsində “Muğam” poemasını heç də oxumamış deyildir. Rənz Babacanın şeirləri də öz quruluş və struktur baxımından da S. Vurğun poeziyasına çox yaxındır. Səməd Vurğunun ruhu öz dərinliyi və səmimiyyəti ilə Rənz Babacan poeziyasında duyulmaqdadır:

Mənim sənə xoş əрмаğan nəğmələrimdir,
Sənə məftun, sənə heyran nəğmələrimdir.
Hər arzumu, diləyimi verirəm sənə
Mən öz şair ürəyimi verirəm sənə
Qəbul elə sözlərimin əl rəngini,
Cəh-cəh vuran ilhamımın xoş ahəngini.

Və yaxud:

Pir Nizami böyük ustad, mənim də pirim,
Füzulidən feyziyabdır mənim də şeirim.
Sabir mənim məhəbbətim, Vurğun qürurum,
O, vurğundur, aşiq kimi vuruldu. (5-318)

Beləliklə də, belə bir məntiqi nəticəyə gəlmək olar ki, ədəbi-əlaqələr müstəvisində Azərbaycan və Özbək ədəbiyyatı probleminin bir tərkib hissəsi kimi Səməd Vurğunun bədii obrazın türk xalqları ədəbiyyatında məsələsi dərin analizə, konseptual elmi-nəzəri araşdırmalara ehtiyacı olan bir ədəbi prosesdir.

Ədəbiyyat:

1. Kamil Yaşen. "Azərbaycan" jurnalı 1986, №10, səh.4-5
2. Qafur Qulam. Səməd Vurğun: şeir (tərcümə edəni Xəlil Rza) – "Şərq qapısı", 18 noyabr 1976.
3. Şöhrət. Səməd Vurğuna. Şeir-Ulduz, 1972, №1, səh.1.
4. Qulam Qafur. Ömrün baharında. B.; Yazıçı, 1979, səh.96
5. Arıpoğlu Abdulla. Qarabaşlıq bayramı. "Kommunist", 2 oktyabr 1975.
6. Nəğməli Özbəkistan: şeir almanaxı (Tərtib edəni Əhəd Muxtar. Ön söz Xəlil Rza). B., Yazıçı, 1979, səh.318.
7. Ulutürk Xəlil Rza. Turan çələri. B., Elm, 1992, səh. 792

A. Бахшалиев

«Художественный образ Самеда Вургуна в узбекской литературе»

Резюме

В статье исследователь касается проблемы художественного образа Самеда Вургуна, созданного в общетюркской поэзии. Он упоминает имена Гафура Гулама, Зульфийи, Шухрата и др. узбекских поэтов, прославившихся в узбекской поэзии и создавших Художественный образ Самеда Вургуна. Он останавливается на стихотворениях, посвященных великому Азербайджанскому поэту. Он подвергает глубокому анализу эти поэтические образцы. Приводя определенные отрывки из этих произведений в качестве примеров, автор показывает духовные связи узбекских поэтов с Самедом Вургуном. Он исследует множество стихотворных примеров, оставшихся вне внимания литературной общественности. Ученый-литературовед больше освещает научную сторону этой проблемы. В то же время он выявляет художественно-эстетическую цель этой темы. Также он представляет полный научный комментарий этой проблемы. В этих стихах говорится о силе литературно-художественного влияния

Вургуна. Таким образом, проблема художественного образа Самеда Вургуна в узбекской литературе находит свое достаточное научное объяснение на уровне литературных связей.

В системе азербайджанско –узбекских литературных связей эта проблема описана яркими штрихами. Одновременно в статье говорится о том, что в творчестве узбекских поэтов образ Самеда Вургуна возведен до уровня художественного героя. Также на фоне этой проблемы раскрывается не только мастерство поэта, но и его художественно-идейная суть. В статье отражается глубокий научный анализ в области создания художественного образа Самеда Вургуна. Таким образом, в статье привлекает внимание научно-теоретический подход к анализу данной проблемы.

Ключевые слова: Тюркские народы, поэзия, художественный, образ, литература

A. Baxshaliyev

"The artistic image of Samad Vurgun in Uzbek literature"

Summary

In the article, the researcher deals with the problem of the artistic image of Samad Vurgun created in the common Turkic poetry. He mentions the names of Gafur Gulam, Zulfiya, Shokhrat and other Uzbek poets who became famous in Uzbek poetry and created the artistic image of Samad Vurgun. He dwells on poems dedicated to the great Azerbaijani poet. The author analyzes these poetic samples in depth. Citing certain passages from these works as examples, he shows the spiritual connections of Uzbek poets with Samad Vurgun. He explores many poetic examples that have remained outside the attention of the literary public. A literary scholar more illuminates the scientific side of this problem. At the same time, it reveals the artistic and aesthetic purpose of this topic. He also presents a full scientific commentary on this problem. These verses speak of the power of Vurgun's literary and artistic influence. Thus, the problem of the artistic image of Samad Vurgun in Uzbek literature finds its sufficient scientific explanation at the level of literary connections.

In the system of literary connection of Azerbaijan and Uzbek, this problem had been described with rich features. In the literary activities of Uzbek poets the image of Samed Vurgun rose in the level of literary hero. At the same time on the view of this problem not only the art of the poet but the literary idea investigated.

In the article the deep scientific–theoretical investigations are reflected in the field of the form of the literary image of Samed Vurgun.

So in the analysing of this problem the scientific and theoretical method are more attracted the opinions.

Key words: Turkic peoples, poetry, artistic, image, literature

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 01.08.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent İlham Məmmədli tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.